

Friedrich-Wilhelms-Gymnasium

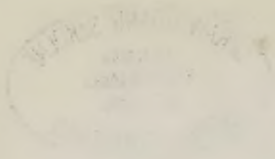
zu

Greiffenberg in Pommern.

XX.

Ostern 1872.

- INHALT: 1. Quomodo Appianus in historia belli contra Antiochum Magnum gesti auctoritate Polybii usus sit, von Dr. B. Fahland.
2. Schulnachrichten, vom Director.

Friedrich-Wilhelms-Gymnasium

Grillenberger in Pommern

Grillenberger

Grillenberger in Pommern

Quomodo Appianus in historia belli contra Antiochum Magnum gesti auctoritate Polybii usus sit.

De Appiano Alexandrino ejusque libris ab antiquissimis jam temporibus, maximeque inde a Schweighauserio, cui primo is scriptor accuratiore studio dignus visus est, usque ad hanc aetatem ab hominibus doctis probatisque, ut paene de nullo alio auctore, varie judicatum est et diverse. Cum enim alii Appiano magnam laudem tribuendam atque summam fidem esse habendam existiment, quippe qui optimos auctores in historiis suis conscribendis ubique secutus sit, et quaecunque ille sive incitia rerum gestarum sive nimia quadam tractationis negligentia erraverit aut excusare conentur aut saepenumero etiam errorem ejus manifestissimum omnino recusare et in ipso errore verum reperire studeant, alii graviter eum insequuntur et tardum increpantes dicunt ingenium, cum ei et ignorantiam vel etiam stultitiam et summam certe levitatem in tractando atque in componendo obscuritatem opprobrio vertant. Atque haec opinio apud illos, qui novissimis his temporibus in Appiani libris perscrutandis majorem consumpserunt operam et laborem, magis magisque praevalere et confirmari videtur, cum eandem sententiam nimis jam inveteratam secuti etiam ii, qui res populorum gestas proprie investigare se profitentur, nullius aut certe parvi momenti Appianum esse ducant et ad ipsorum rem parum utilitatis afferre opinentur.

Haud sane merito. Nam sicuti plerumque fit, hic quoque verum in medio situm esse videtur, propius tamen mihi quidem laudantibus illis quam his vituperantibus. Etenim Appianus, sicuti omnis fere auctor, et vitia habet, magna fortasse per se ipsa considerata, parva pleraque ad graves aliorum antiquorum errores relata, propter quae tamen cui libuerit vituperare eum liceat, et magnas permultasque virtutes, quibus multos scriptores anteire eum confitemur.

Levissime enim et nimia quadam securitate Appianus praesertim in prooemiis singulorum librorum scripsit et eas res attigit, quae ipsi levioris momenti visae sunt. De plerisque autem ac maxime de iis, quae ipsius studium incitant eumque delectatione quadam afficiunt, Appianum diligentissime et studiosissime disputasse denegari non potest. Sic magna cura et amore totum fere bellum pertractavit punicum tertium, neque in hac librorum ejus parte negligentiae eum vitiosae coarguere potueris aut inepte errantem

deprehenderis. Quin etiam majore interdum copia verborum effusius se jactat quam res ipsa postulare videtur.

Jam vero haec non sine aliquo jure dicta sunt, quae saepissime ab Appiani illis adversariis commemorata audiuntur, quaecumque suo quasi ingenio excogitata aut ipsius industria elaborata Appianus proferat, adeo inepta esse et paene ridicula, ut ingenio eum omnino caruisse aperte indicent. Ejusmodi esse nonnullas meditationes, quas ab ipsius quem sibi elegerit auctoris sententiis quam diversissimas Appianus ad causas rerum gestarum aut naturae habitusque magni cujusdam viri sibimet ipsi et legentibus probabiliores magisque perspicuas reddendas in medium protulerit; ejusmodi etiam orationes quasdam longas et paene infinitas, quae contra atque rei consentaneum est ab Appiano operi suo insertae sint.

Ac profecto ea, quae ex suo sumpta ingenio Appianus adjicere ausus est, fere tam absurde sunt dicta, ut paulo attentius legentem vix praeterire posse videantur nec deducta esse ex gravioris cujusdam ut Polybii auctoris libris primo jam adspectu plane appareat. Quam ad sententiam confirmandam satis superque est animum ad ea vertere, quae inter L. Marcium et M. Manilium, consules Romanos et legatos Carthaginiensium in Africa acta esse Appianus in cc. LXXIX—XC historiae Libycae narrat. Hic enim, loco et pro tempore et pro re ipsa sane inopportunistimo, alterum consulem longas habentem orationes facit atque orationes, quae ineptissimis sententiis refertae sunt et inanium verborum quasi tumore redundant. Nam quid — ut uno ex multis utar exemplo — humiliter aut magis perperam excogitari possit, quam ut Carthaginienses calamitate patriae imminente gravissime afflictos et acerbissime percussos consul Romanus serio, non per simulationem quae videri possit, consolari studeat ad exempla eos vocans Atheniensium aliarumque ad mare sitarum urbium, quae ex magna, qua olim utebantur, opulentia elatae superbia praecipites abierint, atque spem Carthaginiensibus facere conatus nova eos urbe procul a mari condita brevi tempore magis quam antea unquam res florentes habituros. Quasi non id ipsum Romani egissent, ut Carthaginiensium potestatem jam diu sibi invidiosam in perpetuum frangerent aut Poenorum animos illud Romanorum consilium effugere omnino potuissent.

Deinde vero hoc quoque in Appiano reprehenditur, quod temporum quibus quaeque facta sint ordinem interdum perturbaverit atque promiscue res et sine judicio intellectuque confuderit. Hoc illius vitium, quod ipse in initio operis sui libere profitetur¹⁾ et legentibus praedicat, ex studio ejus secutum est multa ab auctoribus suis dicta, quae ad eam quam ipse sibi proposuit rem nihil pertinere opinabatur, multa breviora reddendi aut omnino omittendi. Quare nonnunquam ei accidit, ut quae ipse primo tamquam parva et exigua reticuit, eadem, cum fontes legendo persecutus opinione majorem habere vim intellexisset, postea narranda et alieno loco supponenda essent.

Atque etiam in fluminum cursu et locorum terrarumque situ et aliis ejusmodi rebus Appianum quamquam leviter et perraro lapsus esse confitemur.

Quod denique ad numeros pertinet, quos alios atque Livius reddidit Appianus et ad personarum nomina, quae hic perverterit, difficillimum est in utraque re dicere, utrum Appianus ipse erraverit an lectio depravata sit, quod codicibus accuratissime demum inquisitis atque etiam emendatis dijudicari potuerit. Nonne mirabile est, si Appianus

¹⁾ Prooem. c. XIII.

alias et in minore re eundem quem Polybius numerum profert²⁾, alias autem, rarissime quidem sed sine justa causa, non ab ipso Polybio sed a Livio, quem eundem auctorem esse secutum satis constat, abhorruerit?

In nominibus vero propriis id animadvertendum est, quod Appianus falsa sane, sed veris saepenumero similia et prope consonantia profert, ut *Πανσίμαχος* pro *Πανσίρατος*, *Εὐδωρος* pro *Εὐδημος*, *Ἐρένιος* pro „Rammius“ aliaque, ut mendarum suspicioni vix repugnare possimus. Prorsus autem alia atque Polybius haec sola, quoad equidem scio, Appianus nomina tradidit: in c. II Syriac. *Γναῖος* dicit pro *Λεύκιος*, qua de re infra accuratius disputabo. Et in c. LXXX Libyc. idem L. Marcium Censorinum cum Carthaginensibus egisse narrat, cum Diodorus et Polybius majorem natu consulem dicentem faciant, quem M. Manilium fuisse ex Diodoro cognoscimus³⁾. At Appianum non errore ullo captum fuisse sed sua sponte et de industria hoc loco a Diodoro, id est a Polybio ipso, discrepare dixerim. Nam pro more suo ita Appianus conjecisse videtur: majorem illum natu consulem, cum brevius quam tanta res postularet apud Polybium loqueretur, nullam habuisse dicendi facultatem, ideoque verbosas illas orationes, quas hoc loco supposuit, alteri consuli attribuere ei libuit, parum interesse opinatus, utrum Manilius an Censorinus Carthaginensibus senatus consultum pronuntiaret⁴⁾. In errore deinde Appianus versatur, cum in c. XII Syriac. Micithionem fuisse ducem Antiochi dicat et Ptolemaeo, quem Antiochus aggressus est, cognomen Philopatorem imponat.

Sed haec et alia ejusmodi, quaecumque apud Appianum vitiosa reperiuntur, non ita saepe et permulta existunt, ut grave illud vel severum iudicium a doctis quibusdam viris de eo factum probare possint, minimeque illud concedam, eum non maximam neque adhuc satis cognitam ad Romanorum aliarumque gentium res quas pertractaverit cognoscendas vim habere. Primum enim multa ille profert, quae apud alios scriptores frustra requiris. Deinde vero auctorum quorundam libri, quibus Appianus usus est, decursu temporum plane interierunt. Qua in re non illud quaeritur, quantum ipse ingenii habuerit, sed quam accurate auctorum verba reddiderit. Nam quo quisque ipse minus fingendi, aut ficta verisimilia proferendi ingenium habet, eo nimirum magis ad auctoris sui verba applicare se coactus est. Itaque illa ipsa, quae a multis ei exprobat mediocritas hanc quidem ad rem magno usui esse dixerim, praesertim cum, quae Appianus ultro adjecerit aut invitus peccaverit, haud difficile sit intellectu, ut attentius legenti ne vana credat cavendi potestas data sit.

Huc accedit majus illud in scriptore, quod ex Appiani libris et ratione ejus narrandi manifestissime apparet virum eum fuisse moribus integrum, veritatis amantissimum, summa probitate atque etiam pietate quadam erga deos, nullo partium studio ductum, cujus ut Alexandrinus in historia imprimis Romana conscribenda causas quam maxime

²⁾ Sic ille, quod exempli gratia propono, cum Polybio congruens quot cujusque generis armorum Carthaginenses deditione facta Romanis tradiderint, commemorat in c. LXXX Libyc.: *παρελαμβάνον εἴκοσι μυριάδας πανοπλιῶν, καὶ καταπέλας ὄξυβελεῖς τε καὶ λιθοβόλους ἐς δισχιλίους*. Polybius in c. IV l. XXXVI: *πλείονα εἴκοσι μυριάδων ὄπλα παρέδωκαν Φωμαίοις καὶ καταπέλας δισχιλίους*.

³⁾ In c. VI l. XXXII: *ὁ δὲ πρεσβύτερος τῶν ὑπάτων Μανίλιος εἶπεν*. — Apud Polybium locus ille lacunosus est propterea nomen omissum.

⁴⁾ Mommsenius Appianum secutus Censorinum cum legatis Carthaginensium egisse dicit (Röm. Gesch. p. II pag. XXVI).

procul habuit. Qua in re etiam Livio praestat, qui ex favore populari res a Romanis male gestas occultare interdum aut contra fidem excusare studet.

In universum autem illud nobis statuendum est, Appianum tanti aestimasse Polybium — nam de hoc in hac quaestione praecipue agitur nec quomodo in reliquis historiarum suarum partibus Appianus auctorum fontes secutus sit, perscrutatus sum diligentius et dijudicare extra fines hujus operis jacere mihi videtur — et tam certum fidumque duxisse auctorem, ut non solum scientiam ab illo sibi paraverit summarum gravissimarumque rerum et sensus ejus verborum reddat, sed quamquam ipsum se apte et eleganter scribendi haudquaquam imperitum praebet, saepenumero eadem qua ille usus sit structura. Quare qui nisi causis idoneis et accuratissimo studio probatis Appiano repugnare vult, videat ne Polybio ipsi, gravissimo rerum auctori, obsistat.

Quae omnia quo facilius intellegantur, Appiani historiam belli contra Antiochum Magnum gesti cum Polybii quae eodem de bello perpauca et dispersa adhuc restant fragmentis comparare mihi proposui. Quam ad comparationem Diodorum quoque et Livium afferre non alienum esse mihi videtur, cum, ubique illi inter se consentiunt, eodem eos Polybio auctore usos esse appareat.

Ea igitur, quae ab Antiocho, priusquam cum Romanis ipsis congressus est, extra Europae fines gesta sunt, Appianus leviter sane attingit, cum reliquarum gentium res nisi cum populi Romani cohaerentes et in iis quasi inclusas conscribere in proposito non habeat. Quare paucis verbis Antiochum cum Medis bellum gessisse et cum Parthis aliisque Asiae populis atque Coelesyriam Ptolemaeo, Aegypti regi, eripuisse narrat.

Sequuntur apud Appianum, quae in Polybii libris non jam reperiuntur, Antiochum etiam Graecis Asiae minoris oras maritimas incolentibus bellum intulisse ea causa interposita, quod antiquitus jam Asiae regibus subjecti fuissent. Nam haec Appianus dicit in c. I *Ἐλλησποντίους ἐπήγει καὶ Αἰολέας καὶ Ἰωνας ὡς οἱ προσήκοντις ἄρχοντι τῆς Ἀσίας, οὗ καὶ πάλαι τῶν τῆς Ἀσίας βασιλέων ὑπήκονον*. Quam causam eandem belli ab Antiocho contra illos populos suscepti Livius quoque proponit in c. XXXVIII l. XXXIII haec dicens: „eodem anno Antiochus rex — omnes Asiae civitates in antiquam imperii formulam redigere est conatus“. Antiqua autem imperii formula ea erat ipsa, quod olim illi populi Asiae regnantibus paruerant.

Quarum gentium, cum reliquae voluntati regis obtemperantes se traderent et „jugum acciperent“, Smyrnaei in primis Antiocho et Lampsaceni restiterunt et legatos, qui auxilium peterent, ad Flamininum, imperatorem Romanum, miserunt, qui eo ipso tempore Macedonum rege Philippo devicto Graecorum res perturbatas componere studebat. Atque ea de re Appianus in c. II haec tradidit: *Σμυρναῖοι δὲ καὶ Λαμψακηνοὶ καὶ ἑτεροὶ ἔτι ἀντέχοντες ἐπρεσβεύοντο ἐς Φλαμινῖνον τὸν Ῥωμαίων στρατηγόν* et Livius in c. XXXVIII: „Smyrna et Lampsacus libertatem usurpabant.“ Quae inter se consentientia Appiani Liviique verba quin ad eundem spectent Polybium auctorem, eo minus est dubitandum, cum Polybius et ipse in c. XXXV l. XIX Lampsacenos et Smyrnaeos omnium gravissime Antiochum apud legatos Romanos, qui postea ad regem in Asiam missi erant, accusasse dicat.

Flamininus autem jam tum, cum adhuc in Graecia versabatur, per legatos quamquam frustra cum Antiocho agere coepit. Quod Appianus in c. II narrat, Livius silentio praetermittit. Atque eadem de re Polybius loquitur in c. XVIII l. XXX. Quos autem hoc loco nominatim commemorat Polybius legatos a rege ad Flamininum in Graeciam missos, eosdem cum Menippo ab Antiocho Romam missos esse Appianus in c. VI dicit.

Ea vero, quae tum agebantur inter Flaminium et regem Antiochum nihil valuisse ad controversias componendas Polybius quidem non distincte, ut Appianus, dicit nec dicendum sibi esse putavit, cum res ipsae non multum ex illis legationibus inter Flaminium et regem missis profectum esse vel maxime doceant.

Asiae igitur multa parte in deditionem accepta Antiochus cum magnis copiis in Europam trajecit, Chersonesi urbes aggressus est, Thraciam invasit, Lysimachiam, paulo ante a Thracibus, incolis fugatis, deletam, magnis sumptibus restituit. Quas res Appianus in c. I, Livius XXXIII 38. exponit, maxime inter se consentientibus utriusque auctoris verbis, ex quibus haec sola comparanda referam: Liv.: „Lysimachiam inde omnibus simul navalibus terrestribus copiis venit. Quam cum desertam ac stratam prope omnem ruinis invenisset — ceperant autem direptamque incenderant Thraeces paucis ante annis — cupido eum restituendi nobilem urbem et loco sitam opportuno cepit.“ App.: *καὶ Ἀνσιμάχειαν ᾠκίξεν, ἣν Ἀνσιμάχος μὲν ὁ Θράκης ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ βασιλεύσας ἐκτίσεν ἐπιτείχισμα τοῖς Θράξιν εἶναι, οἱ Θράκες δ' ἀποθανόντος τοῦ Ἀνσιμάχου καθηρόκεσαν — πᾶν γὰρ αὐτῷ τὸ χωρίον ἐφαίνετο λαμπρῶς ἔχειν ἐπὶ ὅλῃ Θράκῃ, καὶ ταμιεῖον εὐκαιρὸν ἐς τὰ λοιπὰ ὧν ἐπενόει πάντων ἔσσεσθαι.* Liv.: „itaque omnia simul est aggressus, et tecta muros restituere, et partim redimere servientes Lysimachenses, partim fuga sparsos per Hellespontum Chersonesumque conquirere et contrahere, partim novos colonos spe commodorum proposita adscribere, et omni modo frequentare.“ App.: *καὶ ὁ Ἀντίοχος συνᾠκίξε, τοὺς τε φεύγοντας τῶν Ἀνσιμαχέων κατακαλῶν, καὶ εἴ τινας αὐτῶν αἰχμάλωτοι γεγονότες ἐδούλευον ᾠνούμενος, καὶ εἰτέρους προσκαταλέγων, καὶ βοῶς καὶ πρόσβατα καὶ σίδηρον ἐς γεωργίαν ἐπιδιδούς, καὶ αὐδὲν ἐλλείπων ἐς ταχεῖαν ἐπιτειχίσματος ὁρμήν.* — Quae utriusque verba quamquam Polybium manifestissime auctorem suum indicant, unum tamen erravisse Appianum videmus. Rerum enim gestarum ordine perturbato antea jam de illo Antiochi in Europam transitu dicit, quam Graecos Asiam incolentes a rege subjectos esse narrat. Hic igitur est unus ex illis erroribus, quorum causa Appianum viri quidam eruditi gravissime insequendum esse putaverunt. Erravisse autem Appianum haud facile esset intellectu, etiam si per Livium vera non doceremur, qui temporum quibus singulae res factae sunt, ordine diligenter servato, illa quoque suo narraverit loco. Nam per se ipsum credibile non est, Antiochum, priusquam Asiae urbes devinceret, in Europam trajecisse. Quem Appiani errorem ex summa ejus quam diximus levitate vel neglegentia ortam esse concedimus, qua priores Antiochi res gestas quasi percurrit et ad illud tempus pervenire festinat, quo Romani aperte jam regis consiliis intervenerunt.

Jam vero Appianus legatos a Ptolemaeo, Philopatoris filio, Aegypti rege, Romam missos esse narrat, qui quererentur, quod Antiochus Coelesyriam et Ciliciam per vim occupatas teneret. Romanos autem haud invitos hanc opportunissimo sibi tempore oblatam occasionem captantes legatos ad Antiochum mississe. Quod his verbis Appianus refert: *καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τῆς ἀφορμῆς ἐπέβαινον ἄσμενοι, κατὰ καιρὸν σφίσι γενομένης καὶ πρόσβεις ἐς τὸν Ἀντίοχον ἔστειλλον, οἱ λόγῳ μὲν ἔμελλον συναλλάξαι Πτολεμαῖον Ἀντιόχῳ, ἔργῳ δὲ καιασκέψεσθαι τὴν ὁρμήν Ἀντιόχου καὶ κωλύσειν ὅσα δύναντο — Polybius XVIII 32: προχωροῦσης τῷ Ἀντιόχῳ κατὰ νοῦν τῆς ἐπιβολῆς, παρόντι ἐν Θράκῃ τῷ Ἀντιόχῳ κατέπλευσαν εἰς Σηλυμβρίαν οἱ περὶ Λεύκιον Κορνήλιον, οὔτοι δ' ἦσαν παρὰ τῆς συγκλήτου πρόσβεις ἐπὶ τὰς διαλύσεις ἑξαπεσταλμένοι τὰς Ἀντιόχου καὶ Πτολεμαῖου —* Antiochum autem eo tempore, quo illi legati ad eum mittebantur in Thracia versatum esse Appianus supra jam dixit. Atque idem nos docuit, quas res ab Antiocho prospere gestas Polybius

illo loco significaret, Thraciam a rege subactam, Chersonesum munitam, Lysimachiam restitutam. Romanis vero hoc ipso tempore ex voluntate venisse illos legatos a Ptolemaeo iterum missos, cum prius, bello etiamtum implicati Macedonico atque timentes, ne Antiochus cum Philippo foedus iniret et ipsi regum conjunctis viribus pares non essent, aperte et fortiter pro Ptolemaeo intercedere non auderent, idem Polybius loco sane amisso haud dubie narravit. Quod ex his Livii verbis, quae XXXIII 34. legimus, apparet: „iis (legatis regis Antiochi) — nihil jam perplexe ut ante, cum dubiae res incolumi Philippo erant, sed aperte denunciatum, ut excederet Asiae urbibus“.

At videamus, quas singulas res legati Romani ab Antiocho postulaverint et quae rex iis responderit — Polybius in c. 33: *ὁ γὰρ Λεύκιος ὁ Κορνήλιος ἤξιον μὲν καὶ τῶν ὑπὸ Πτολεμαῖον ταυτομένων πόλεων, ὅσας νῦν εἴληφε κατὰ τὴν Ἀσίαν, παραχωρεῖν τὸν Ἀντίοχον.* Appianus in c. 3: *τούτων δὲ τῶν πρέσβεων Γναῖος ἠγοούμενος ἤξιον τὸν Ἀντίοχον, Πτολεμαίῳ μὲν ὄντι Ῥωμαίων φίλῳ, συγχωρεῖν ἄρχειν ὅσων ὁ πατὴρ αὐτῷ κατέλιπε⁵⁾.* — Alteram vero condicionem, quam legati Antiocho proponebant, his verbis exponit Polybius: *τῶν (πόλεων) ὑπὸ Φίλιππον διεμαρτύρητο φιλοίμως ἐξίσιασθαι· γελοῖον γὰρ εἶναι τὰ Ῥωμαίων ἄθλα τοῦ γεγονότος αὐτοῖς πολέμου πρὸς Φίλιππον Ἀντίοχον ἐπελθόντια παραλαμβάνειν.* — Quibuscum maxime congruunt haec Appiani: *τὰς δ' ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, ὧν Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἤρχεν, αὐτονόμους εἶναι οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον Ἀντίοχον κρατεῖν ὧν Φίλιππον ἀφείλοντο Ῥωμαῖοι⁶⁾.* — Qua in re non negligendum est hoc Polybii genus scribendi „γελοῖον γὰρ εἶναι“, cui respondet Appiani „οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον“. — Tum vero ita dicere pergentes facit Romanus legatos Polybius: *καθόλου δ' ἔφη θανατᾶζειν τὴν λόγῳ τοσαύταις μὲν πεζικαῖς τοσαύταις δὲ ναυτικαῖς δυνάμεσι πεποιήται τὴν εἰς τὴν Εὐρώπην διάβασιν· πλήν γὰρ τοῦ προῖθροσθαι Ῥωμαῖοῖς ἐγχειρεῖν αὐτὸν, οὐδ' ἔννοιαν ἐτέραν καταλείπεσθαι παρὰ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις.* Quae eadem Appianus ita exposuit: *ὅλως δ' ἀπορεῖν ἔφη τί τοσοῦτον στόλον ὁ Ἀντίοχος καὶ τοσαύτην στρατιάν ἄγων ἄνωθεν ἐκ Μήδων ἔλθοι τῆς Ἀσίας ἐπὶ θάλασσαν, ἐς δὲ τὴν Εὐρώπην ἐσβάλοι, καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ κατασκευάζοντο, καὶ Θράκην ὑπάγοιτο, εἰ μὴ ταῦτά ἐστιν ἐτέρον πολέμου θεμέλια⁷⁾.* — Nonne haec ipsa, qua Appianus utitur, orationis figura „ὅλως δέ“ dilucide indicat ejus ante oculos Polybii illud „καθόλου δέ“ versatum esse? Polybii vero „θανατᾶζειν“ respondet Appiani „ἀπορεῖν“, et quod Polybius verbo significat „τοσαύταις πεζικαῖς δυνάμεσι“, idem Appianus „τοσαύτην στρατιάν“ dicit, atque hujus „τοσοῦτον στόλον“ pro illius „ναυτικαῖς δυνάμεσι“ positum est. Atque etiam eodem ordine, quem apud Polybium servatum videmus Appianus singulas

⁵⁾ Livius in c. XXXIX l. XXXIII: „restitui et Ptolemaeo omnes civitates, quae ditionis ejus fuissent aequum censebant“. — Diodorus in c. III l. XXVIII: *εἰσαχθέντες δὲ εἰς τὸ συνέδριον παρακάλλον Ἀντίοχον ἐκχωρήσαι τῶν ὑπὸ Πτολεμαῖον γεγενημένων πόλεων.*

⁶⁾ Livius: „nam quod ad eas res attineret, quas a Philippo possessas Antiochus per occasionem, averso Philippo in Romanum bellum interceptisset, id vero ferendum non esse, Romanos per tot annos terra marique tanta pericula ac labores exhausisse, Antiochum belli praemia habere“. — Videmus igitur auctorem Romanum Romanorum pericula et injurias gravius urgere quam Polybium Appianumque. A Diodoro autem alteram eam legatorum postulationem commemoratam non jam reperimus. Quare ejus librorum hunc locum esse lacunosum jure suspicari debemus.

⁷⁾ Livius: „quid? quod jam etiam in Europam omnibus navalibus terrestribusque copiis transierit, quantum a bello aperte Romanis indicto abesse?“ Diodorus: *καὶ καθόλου θανατᾶζειν ἔφασαν τί βουλόμενος πεζικὰς τε καὶ ναυμαχικὰς συνάγει δυνάμεις, καὶ τί διανοούμενος διαβέβηκεν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰ μὴ Ῥωμαῖοῖς ἐπιβάλεται πολεμεῖν.*

res, quas a rege postulavissent legati Romanorum posuit. Hic vero unum illud adjecit, quod apud Polybium nec apud Livium legimus, legatos etiam ea de re questos esse, quod Antiochus Thraciam sibi subjecisset et urbes ibi condidisset. Cum autem Polybius quoque Antiochum, cur arripuisset Thraciam et Lysimachiam de integro condidisset, apud legatos defendisse paulo infra dicat, satis apparet illud quoque a legatis regi esse exprobatum. Tales autem loci, apud Appianum haud rari, qualem modo proposui, clarissime demonstrant, Appianum nihil fere ex sua descripsisse memoria aut recordatione, diligenter auctoris sui libris ante perlectis quam scribere ipse coeperit, sed in scribendo eos perpetuo evolutos in manibus tenuisse atque paene ad verba excerpisse, iis tantum omissis, quae levioris momenti putaverit. Quare saepissime accidisse Appiano videmus, ut ne singulorum quidem verborum quasi dominatione se liberare potuerit, totam autem Polybii verborum compositionem in Appiani eandem habuisse maximam vim.

Nunc vero consideremus, quae Antiochus legatis responderit et qua ratione ab eorum vituperatione se defenderit. Qua de re apud eum haec legimus: *ὁ δὲ βασιλεὺς πρῶτον μὲν διαπορεῖν ἔφη κατὰ τίνα λόγον ἀμφισβητοῦσι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας πόλεων πᾶσι γὰρ μᾶλλον ἐπιβάλλειν τοῦτο ποιεῖν ἢ Ῥωμαίοις· δεύτερον δ' ἠξίου μηδὲν αὐτοὺς πολυπραγμονεῖν καθόλου τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς περιεργάζεται τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπλῶς οὐδέν.* Appianus: *ἀπορῶ δὲ καὶ γὰρ (ἔφη ὁ Ἀντίοχος) τίμη Ῥωμαῖοι δικαίῃ τὴν Ἀσίαν πολυπραγμονοῦσιν, ἐμοῦ τὴν Ἰταλίαν οὐ πολυπραγμονοῦντος⁸⁾.* Quae Appianus Polybii verborum serie mutata ultima a rege dicta refert. Atque idem initio quidem oratione utitur indirecta, ut Polybius Diodorusque, postremo vero ad orationem transit directam.

De Thraciae autem et Chersonesi occupatione apud legatos Antiochum ita se defendisse Polybius narrat: *εἰς δὲ τὴν Εὐρώπην, ἔφη διαβεβηκέναι, μετὰ τῶν δυνάμεων ἀνακτησόμενος τὰ κατὰ τὴν Χερσόνησον καὶ τὰς ἐπὶ Θράκης πόλεις τὴν γὰρ τῶν τόπων τούτων ἀρχὴν μάλιστα πάντων αὐτῷ καθήκειν. εἶναι μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὴν δυναστείαν ταύτην Ἀσσιμάχου, Σελεύκου δὲ πολεμήσαντος πρὸς αὐτὸν καὶ κρατήσαντος τῷ πολέμῳ πᾶσαν τὴν Ἀσσιμάχου βασιλείαν διοικήτην γενέσθαι Σελεύκου κατὰ δὲ τοὺς τῶν αὐτοῦ προγόνων περισπασμοὺς ἐν τοῖς ἔξῃς χρόνοις πρῶτον μὲν Πτολεμαῖον παρασπασάμενον σφετερισάσθαι τοὺς τόπους τούτους, δεύτερον δὲ Φίλιππον. αὐτὸς δὲ νῦν οὐ κτῆσθαι τοῖς Φιλίππον καιροῖς συνεπιθέμενος, ἀλλ' ἀνακτῆσθαι τοῖς ἰδίοις καιροῖς συγχρόμενος.* Quod Appianus multo paucioribus verbis sic reddidit: *Θράκην μὲν τῶν προγόνων αὐτοῦ γενομένην τε καὶ δι' ἀσχολίας ἐκπεσοῦσαν, αὐτὸς ἐπὶ σχολῆς ὧν ἀναλαμβάνειν⁹⁾.*

Quamquam igitur Polybius multo Appiano diligentius exponentem facit regem suo

⁸⁾ Livius: „adversus ea Antiochus mirari se dixit Romanos tam diligenter requirere, quid regi Antiocho faciendum, at quousque terra marique progrediendum fuerit ipsis, non cogitare. Asiam nihil ad populum Romanum pertinere, nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat.“

Diodorus: *ὁ δὲ Ἀντίοχος τοῖς εἰρημένοις ἀντιλέγων, ἔφη θανατῶσαι, πῶς Ῥωμαῖοι τῆς Ἀσίας ἀναποιοῦνται, τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν αὐτοῦ μὴ πολυπραγμονοῦντος.*

⁹⁾ Livius: „ne ex Philippi quidem adversa fortuna spolia ulla se petisse, aut adversus Romanos in Europam trajecisse: sed qua Lysimachi quondam regnum fuerit, quo victo omnia quae illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suae ditionis esse, occupatis majoribus suis rerum aliarum cura primo quaedam ex iis Ptolemaeum, inde et Philippum usurpandae alienae possessionis causa tenuisse.“ Quae vero Diodorus eadem de re scripsit amissa sunt.

se jure Thraciam et Chersonesum occupasse, tamen utriusque certe verborum sententiam eandem habere vim intellegimus. Atque hoc quoque in loco singula Appiani verba Polybii quibusdam accuratissime respondent. Nam Appiani illud „δι' ἀσχολίας“ idem significat, quod Polybii „κατὰ περισπασμούς“ et hujus „τοῖς ἰδίοις καιροῖς συγχρώμενος,“ quod illius „αὐτὸς ἐπὶ σχολῆς ὢν“.

Lysimachiae deinde restitutae hanc rationem ab Antiocho legatis redditam esse Polybius narrat: *Αυσιμαχεῖς δὲ, παραλόγως ἀνασιάτους γεγονότας ὑπὸ Θρακῶν, οὐκ ἀδικεῖν Ῥωμαίοις κατὰ τὴν ἰσχυρίαν ποιεῖν γὰρ τοῦτ' ἔφη βουλόμενος οὐ Ῥωμαίοις τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν, Σελεύκῳ δ' οἰκητήριον ἐτοιμάζειν.* Appianus haec multo brevius: *Αυσιμάχειαν ἐγείρειν οἰκητήριον Σελεύκῳ τῷ παιδὶ εἶναι¹⁰.*

Quod autem Antiocho imperaverunt legati, ut urbibus Graecis in Asia sitis libertatem ereptam redderet, haec Antiochus teste Polybio respondit: *τὰς δ' αὐτονόμους τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεων οὐ διὰ τῆς Ῥωμαίων ἐπιταγῆς δέον εἶναι τυγχάνειν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος.* Quod iisdem paene verbis Appianus profert: *τὰς δ' ἐν Ἀσίᾳ πόλεις αὐτονόμους ἔασεν, εἰ τὴν χάριν οὐ Ῥωμαίοις ἀλλ' ἑαυτῷ μέλλοιεν ἔξεν.*

Gravissimam denique Romanorum querelam, qua causa interposita illos legatos missos esse Appianus et Polybius dicunt, Antiochum omnino ita diluisse Polybius narrat: *τὰ δὲ πρὸς Πτολεμαῖον αὐτὸς ἔφη διεξάξειν εὐδοκούμενος ἐκείνῳ· κρίνειν γὰρ οὐ φιλίαν μόνον ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς φιλίας ἀναγκαιότητα συντίθεσθαι πρὸς αὐτόν.* Appianus: *Πτολεμαίῳ δ' ἔφη, καὶ συγγενῆς εἰμι καὶ ὅσον οὐπω καὶ κηδεστῆς ἔσομαι, καὶ χάριν ὑμῖν αὐτὸν ὁμολογεῖν παρασκευάσω¹¹.*

Quo igitur minus dubitationi locus relinquitur, quin Appianus totam illam quam tradidit et legatorum Romanorum orationem et regis Syriaci responsionem verbis tantum mutatis e Polybii libris excerpserit, eo magis est mirandum, quod quem legatorum principem et oratorem Polybius atque Livius Lucium Cornelium Scipionem fuisse dicunt, eundem Appianus „Gnaeum“ appellat. Sed hac in re magis loci depravationem quam Appiani errorem suspicor. Quid enim sibi vult hoc praenomen Gnaei quod nec gentilicio nec cognomine adjecto solum Appianus tradidisse dicitur? Quomodo enim scire licet legentibus, quem virum illo praenomine Appianus intelligi voluerit? Suo sane jure solius praenominis mentionem fecisse Appianum diceremus, si jam semel cognomen aut nomen illius viri gentilicium indicasset. Quod vero apud Polybium quorundam hominum, ut T. Quintii Flamini et Gn. Manlii praenomina sola reperimus, haud mirandum est, cum quibus locis illorum virorum primo mentionem fecit, ii ad nos omnino non pervenerunt.

Illos autem Romanorum legatos non solum nihil effecisse ad controversias tollendas sed etiam simultates, quas Antiochus cum populo Romano exercebat, vehementiores reddidisse Polybius atque Appianus una et consentienti voce affirmant, Polybius in c. 35: *καὶ τότε μὲν ἐπὶ τούτοις διέλυσαν τὸν σύλλογον, οὐδαμῶς εὐδοκήσαντες ἀλλήλοις,* Appianus: *οὕτω μὲν ἀπ' ἀλλήλων ἀπρακτοὶ διεκρίθησαν, ἀπορηγνύντες ἤδη τὰς ἀπειλὰς ἐς τὸ φανερώτερον.*

¹⁰) Livius: „Lysimachiam deletam Thracum impetu de integro condere, ut Seleucus filius eam sed an regni habeat.“

Diodorus: *Αυσιμάχειαν δὲ ἀνοικίζων οὕτε Ῥωμαῖον οὕτε ἄλλον οὐδένα* — (ea quae sequebantur ommissa sunt. Fortasse adjiciendum est „ἀδικεῖν“).

¹¹) Livius: „quod ad Ptolemaeum attineat, cui ademptas civitates querantur, sibi cum Ptolemaeo et amicitiam esse, et id agere, ut brevi etiam ad finitiam jungatur.“

Paulo autem post Antiochus fama allata Ptolemaeum, regem Aegypti, mortuum esse, protinus cum classe profectus est, ut Aegyptum vacuum ingrederetur. Ubi vero in Lycia vanum fuisse illum rumorem atque Ptolemaeum adhuc vivere comperit, pro Aegypto Cyprum occupare conatus est. Sed apud Sarum, Lyciae flumen, tempestate oppressus magna et navium et virorum parte amissa Seleuciam ad naves reficiendas redire coactus est. Quod Appianus cap. 4. et Livius cap. 41. narrant. At ille jam proficiscenti in Aegyptum Antiocho Hannibalem patria profugum obviam venisse Ephesum dicit, cum Livius id rege demum ab illa expeditione reverso factum esse cap. 46. tradat. Ceterum vero ambo affirmant Hannibalem adversariorum, qui Romanis eum suspectum reddidissent, criminationibus commotum ex patria profugisse et ad regem Antiochum se supplicem contulisse, a quo propter magnam rei militaris prudentiam benigne receptus sit; maximeque haec utriusque verba inter se respondent, Livii cap. 44: „ut feras quasdam nulla mitescere arte, sic immitem et implacabilem ejus viri animum esse“, et Appiani: *αὐτὸν εἶναι δύσερὸν τε καὶ φιλοπόλεμον καὶ οὐποτε εἰρηνεύειν δυνάμενον.*

Ubi vero Antiochus bellum cum Romanis quodcumque sibi gerendum esse intellexit, exteros quosdam reges, quo socios sibi pararet, affinitate secum conjungere studuit. Quare unam ex filiis Cleopatram Ptolemaeo, Aegypti regi, in matrimonium dedit eique Coelesyriam, Ptolemaeo ipsi ereptam, in dotem contulit; alteram, Antiochida nomine, Ariarathi, Cappadocum regi, nuptum collocavit, tertiam matrimonio conjungere voluit cum Eumene, Pergamenorum rege, qui eam, ne Romanorum animos a se abalienaret, repudiavit. Quod Appianus cap. 5. tradit. Atque Polybius quoque Cleopatram Ptolemaei uxorem fuisse eique a patre Coelesyriam dotem esse promissam legatos Aegyptios controversia de illa terra contra Antiochum orta, Magni hujus filium, defendisse narrat XXVIII 17. Utrum autem recte an falso illud a legatis Aegyptiis dictum sit, Polybius silentio praeterit. Et Antiochida ab Ariarathe in matrimonium ductam Diodorus XXXI 29. commemorat: *οὗτος δὲ (Αριαράθης) ἔγημε θυγατέρα τοῦ μεγάλου κληθέντος Ἀντιόχου, ὀνομαζομένην Ἀντιοχίδα.* Tertiam vero Antiochi filiam a se repudiatam esse apud Polybium XXII 3. ipse Eumenes oratione Romae apud senatum habita commemorat. At quas causas Eumenem, quominus cum Antiocho affinitatem illam iniret, prohibuisse Appianus dicit, easdem fere eundem ad societatem Romanorum commovisse Livius disputat XXXV 13.

Deinde cap. 6. Antiochum nova expeditione facta magnam Thraciae partem subjecisse, Graecos Thraciae inprimisque Byzantios gratia conciliare sibi conatum esse, Galatasque societate secum conjunxisse Appianus narrat. Quibus de rebus aliorum praeter Appiani testimonia nobis desunt. Galatas autem homines fuisse corporum magnitudine eximia Livius quoque commemorat XXXVIII 17.

Sed etiamtum Antiochus bello Romanos aperte lacessere dubitavit et legatos, quibus Menippum et Hegesianactem et, quem unus Appianus tertio loco nominatim commemorat, Lysiam Romam mittit. Qua de legatione Appianus cap. 6., Diodorus cap. 16., Livius cap. 57. agit. Haec autem Menippum dixisse Diodorus narrat: *θανμάζειν τὸν βασιλέα διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν προστάτιουσιν αὐτῷ Ῥωμαῖοι τινὰ μὲν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην μὴ πολυπραγμονεῖν, τινῶν δὲ τῶν πόλεων ἀφίστασθαι καὶ παρ' ἐνίων τοὺς ὀφειλομένους φόρους μὴ λαμβάνειν ταῦτα γὰρ οὐ τοῖς ἐξ ἴσου τὴν φιλίαν ποιουμένοις ἔθος εἶναι ποιεῖν, ἀλλὰ τοῖς πολέμοις νενικηκόσιν. Ἀντιόχῳ δὲ πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον μὲν μηδέποτε γεγονέναι φιλίαν δ' ἂν συνθέσθαι βούλονται πρὸς αὐτόν, ἔτοιμον εἶναι.* Appianus hanc Menippi orationem refert: *τὸν βασιλέα περὶ τὴν Ῥωμαίων φιλίαν ἐσπονδακότα, καὶ βουλό-*

μενον αὐτοῖς εἶναι καὶ σύμμαχον ἂν ἀξιῶσι, θαυμάζειν ὅτι κελεύουσι τῶν ἐν Ἰωνίᾳ πόλεων ἀφίστασθαι, καὶ φόρους τισὶν ἀφιέναι, καὶ τῆς Ἀσίας μὴ πολυπραγμονεῖν, καὶ Θράκην εἶναι αἰεὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ γενομένην ἄπερ οὐ τοῖς φίλοις ἀλλὰ τοῖς ἡτιομένοις τοὺς κεκρατηκότας κελεύειν. Videmus igitur mirabili quodam modo Appiani verba cum Diodori congruere. Etiam genus scribendi ab utroque simili ratione compositum est, verba ipsa utriusque fere eadem, idem certe significant. Atque praecipue comparanda sunt Appiani haec: ἄπερ οὐ τοῖς φίλοις etc. cum Diodori: ταῦτα γὰρ οὐ τοῖς ἐξ ἴσου etc.¹²⁾.

Etiam ea, quae tum a senatu Antiochi legatis responsa esse dicuntur, inter Diodorum Liviumque et Appianum non discrepant, quamquam utroque illo Appianus ea multo paucioribus verbis comprehendit. Adjiunt autem Livius Diodorusque quod Appianus omisit, Flaminium legatis respondisse. Quod quomodo intellegendum sit, iidem illi jam supra nos docent. Decem enim viri, ut cum Antiochi legatis colloquerentur, electi sunt a senatu. Quibus praeerat Flamininus cui, ut et audiret regis verba et responderet, quae populi Romani dignitas et utilitas postulare ei videretur, mandatum erat.

Legatis igitur re infecta domum reversis Hannibal deliberatione cum rege habita de optima belli contra Romanos gerendi ratione regi consilium suum aperit. Censuit enim magno ad bellum usui fore, si ipse cum aliqua regis copiarum parte in Italiam bello translato Romanos in ipsorum terra aggredereetur. Qua de re atque de causis, cur id optimum putaverit Hannibal, Appianus cum Livio in universum consentit. At Appianus inter eas causas etiam famem in Italia orituram Hannibalem enumerasse dicit, Livius Italiam ipsam commeatus et copias externo hosti praebituram; et apud hunc Hannibal praeter decem millia peditum, quae Appianus sola commemorat, centum tectas naves et mille equites, quibus bellum contra Romanos bene se gesturum promiserit, a rege postulat.

Qua Hannibalis oratione magnam in spem Antiocho adducto Poenum, cum Romani, ne literas a se missas interciperent, timuerit, ad civium suorum animos sibi reconciliandos Carthaginem misisse Aristonem Tyrum; quem magno periculo superato mandatum artificio quodam exhausisse ambo narrant; et unum hoc Appianus adjecit Aristonem fuisse mercatorem.

Deinde vero Romani ipsi ad Antiochum iterum legatos in Asiam miserunt, qui et regis consilia explorarent et ejus apparatus belli inspicerent. Qui legati Antiochum bello contra Pisidas occupatum esse audientes Ephesi substiterunt ibique, ut crebro cum Hannibale versante etiamtum in ea urbe convenirent, operam dederunt, id agitantes, ut Hannibalem iis colloquiis regi suspectum redderent. Quod prospere iis cessit. Nam ex illo tempore Antiochus, quo erat vario et mutabili ingenio, magnopere Poeno diffidebat¹³⁾. Qua de re Polybius III 11 haec dicit: Ῥωμαῖοι ἐξαπέστειλαν πρεσβευτὰς πρὸς Ἀντίοχον, βουλόμενον μὴ λανθάνειν σφᾶς τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν, οἱ δὲ πρέσβεις ὁρῶντες τὸν Ἀντίοχον προσέχοντα τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ πρόθυμον ὄντα πολεμεῖν Ῥωμαίοις ἐθεράπευον τὸν Ἀντίβαν, σπουδάζοντες εἰς ὑποψίαν ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν Ἀντίοχον. ὃ καὶ συνέβη γενέσθαι. προβαίνοντος γὰρ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ βασιλέως ὑπόπτως ἔχοντες αἰεὶ μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀντίβαν — et Appianus: Ῥωμαίων δὲ πρέσβεις ἕτεροί τε καὶ Σκιπίων ὁ Καρχηδονίους ἀφελόμενος τὴν ἡγεμονίαν, ἐς ὁμοίαν πεμφθέντες Ἀντίοχον τῆς τε γνώμης ἀπόπειραν καὶ τῆς

¹²⁾ Livius: „eos neque dicere neque accipere leges: id enim victoris et victi esse“.

¹³⁾ Livius popularium studio ductus, ut invidiam rei infirmaret, non id actum esse a legatis, sed ultro secutum dicit XXXV 14.

παρασκευῆς κατάσχεψιν, ἐπεὶ τὸν βασιλέα εὖρον οἰχόμενον ἐς Πισίδας, ἐν Ἐφέσῳ περιέμενον, ἔνθα συνήεσαν θάμινά ἐς λόγους τῷ Ἀννίβᾳ — ἐπρασσον δὲ ταῦθ', ὑποπτιον ἐργαζόμενοι γενέσθαι τῷ βασιλεῖ τὸν Ἀννίβαν ἐκ τῆς συνεχοῦς σφῶν ὀμιλίας τε καὶ συνόδου. ὁ δὲ βασιλεὺς πνυθόμενος ὑπόπιενσε, καὶ ἀμβλύτερος ἦν τὸ ἀπὸ τοῦδε πιστεύειν τῷ Ἀννίβᾳ.

Quod igitur accuratius Appianus disputat quam Polybius, qui nec contra Pisidas Antiochum esse profectum nec jam pridem Hannibalis laudi eum invidisse commemorat, eo factum est, quod Polybius hoc loco non tam legationem illam respicit, quam ea quae Hannibal postea sui purgandi causa apud regem dixerit, sibi nunquam cum Romanis amicitiam futuram, quorum se acerbissimum hostem fore puerum jam novem annorum patri jurasse Hamilcari¹⁴⁾. Qua narratiuncula Polybius demonstrare vult belli alterius Punici non tam Hannibalem fuisse auctorem quam ejus patrem.

Qui deinde apud Appianum sequitur sermo Scipionis cum Hannibale de optimo imperatore, eundem vel similem apud Livium legimus. Et uterque de ea re quasi rumore prolata loquitur, quam Livius a Claudio, secuto Graecos Acilianos libros, repetisse se profitetur. Fortasse etiam Polybius eodem auctore usus est.

Jam vero Appianus, quod quamquam ad rem nihil pertinet, ipsius probitatis argumentum est, Scipionis animi magnitudinem cum Flaminini humilitate comparat. Qua in re semel atque iterum sibimet ipsi repugnasse Appianum contenditur¹⁵⁾. Initio enim hujus loci legatos Romanos improbitatis coarguit, deinde Scipionis, qui idem in illis legatis erat, animi magnitudinem laudibus tollit, itemque supra dixit legatos eo liberius cum Hannibale collocutos esse, quod nondum aperte bellum cum Antiocho ortum esset, atque paulo infra Scipionem Hannibali hospitium ea causa denegantem facit, quod Romani cum Antiocho in tanta simultate essent. Quam equidem discrepantiam non video. Nam eo ipso, quod Scipionis liberalitatem Appianus collaudat, participem eum fuisse ceterorum legatorum improbitatis negat. Huc accedit, quod quem Appianus nominatim non commemorat, Villium, legatorum ducem, illud, quamquam invitum, effecisse, ut Hannibal regi inde suspectior fieret, Livius distincte testatur¹⁶⁾. Jam vero quod, quominus domi ejus Hannibalem viseret, Scipio recusavit et Romanorum cum Antiocho simultatem, quam Villius quidem celabat, Hannibali libere exposuit, ad eandem Scipionis probitatem spectare mihi videtur. Qua enim re magis, si idem quod Villius egisset, Scipio Hannibalem suspectum Antiocho reddidisset, quam hospitio cum illo aperte facto? quo ne ipse in popularium suorum invidiam incideret Scipionem timuisse nemo putaverit.

At illo loco, quem modo proposui, Polybius jam ante hanc legationem Romanorum Aetolos Antiochum ad bellum contra Romanos commovere conatos esse dicit, cujus rei postea demum Appianus mentionem facit; qui videlicet prioribus Aetolorum legationibus, quae minus apud regem effecerunt, omissis hanc unam, quae maximam ad regis consilia vim habuit, commemorat. Aetolos autem primos et veros belli Syriaci auctores fuisse affirmat Polybius III 3. et 7., ubi quid intersit inter causam et initium alicujus

¹⁴⁾ Eandem narrationem Appianus duobus his locis profert: Iber. 9. et Hann. 3.

¹⁵⁾ Nissen: Kritische Untersuchungen über die Quellen des Livius.

¹⁶⁾ Liv. cap. 14: „Villius — dedit operam ut cum Hannibale, qui tum ibi forte erat, saepe congregaretur, ut animum ejus temptaret, et si qua posset, metum demeret periculi quicquam ei ab Romanis esse, illis colloquiis aliud actum quidem nihil est: secutum tamen sua sponte est, velut consilio petitum esset, ut vilior ob ea regi Hannibal et suspectior ad omnia fieret.“ Et cap. 11: „Hannibal non adhibitus est in consilium, propter colloquia cum Villio suspectus regi et in nullo postea honore habitus“.

belli, exponit. Nam ipsos Aetolos vehementissime Romanis iratos, quos bello Macedonico composito meritum sibi praemium non persolvisse putarent, Antiocho, ut bellum contra Romanos inciperet, persuasisse. Quibuscum ea, quae Appianus tradit, plane consentiunt. Antiochus enim, quamquam multae jam inter eum et Romanos controversiae ortae erant, etiamtum, quid sibi faciendum esset, fluctuabat. Et tum demum, cum Aetoli eos quos Appianus dicit legatos miserunt, qui ducem eum Aetolorum renuntiarent atque fidem ei facerent Lacedaemonios et Philippum regem secum foedera icturos, bellum Romanis inferre constituit atque statim in Graeciam trajecit.

Thoantis vero, quem legatorum principem fuisse Appianus dicit, praeter Livium Polybius quoque XXII 26. mentionem facit. Pugna enim ad Magnesiam facta Romani ab Antiocho, ut praeter alios Aetolos, qui domi negotiis publicis functi apud regem profugi versabantur, Thoas traderetur, postulabant. Illum enim virum propterea exposcebant Romani, quod et alias vir nobilis cives suos et princeps legatorum vel maxime omnium Antiochum ad bellum gerendum incitaverat.

Decem vero millia hominum Antiochum ex Asia in Graeciam secum traduxisse Appianus affirmat; quem eundem numerum a Polybio proferri Livius XXXVI 19. dicit.

Primam autem hanc rem ab Antiocho in Romanos gestam esse Appianus narrat: dux quidam regis ad Delium, qui locus Apollini consecratus erat, milites Romanos necopinantes per dolum aggressus partim eorum trucidavit, partim vivos cepit. Qua de re praeter Livii testimonium hoc Diodori adhuc fragmentum exstat in l. XXIX: τὸ Ἀήλιον ἱερὸν ἦν οὐ μακρὰν ἀπέχον τῆς Χαλκίδος, διόπερ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐβλάσφημῆτο, τὴν ἀρχὴν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου πεποιημένος ἐξ ἀσεβείας. At errans Appianus eo loco pro Menippo Micythionem quem Chalcidensem partium Romanarum fuisse Livius docet XXXV 51., ducem illum Antiochi dicit.

Quae deinde Appianus de Alexandro Megalopolitano ejusque tribus liberis narrat, quorum unam nomine Apamiam Amynander, Athamanum rex, uxorem duxerit, eadem apud Livium XXXV 47. legimus.

Jam vero cap. 13. Appianus Antiochum Thebas profectum oratione habita Thebanos sibi socios adjunxisse narrat. Quam eandem ad rem pertinentia haec Polybii ad nos verba pervenerunt: Ἀντιόχου πρεσβεύσαντος πρὸς Βοιωτοὺς οἱ Βοιωτοὶ ἀπεκρίθησαν τοῖς πρεσβευταῖς, διότι παραγενομένου τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτούς, τότε βουλευσονται περὶ τῶν παρακαλουμένων. Quod ex his intellegitur, ab Antiocho, priusquam Thebas venerit, legatos eo missos esse Boeotosque postulasse, ut rex ipse ad se proficisceretur, Appianus omisit. Regem autem re vera Thebanorum voluntati obsecutum in Boeotiam esse profectum Polybius quoque dicit XX 7.: καὶ χάρ τοῦ βασιλέως συνεγγίζοντες ἐξήρσαν ἐπὶ τὴν ἀπάντησιν οἱ τῶν Βοιωτῶν ἄρξαντες· συμμίζαντες δὲ καὶ φιλανθρωπῶς ὁμιλήσαντες ἤγον αὐτὸν εἰς τὰς Θήβας. Etsi ea, quae sequebantur, ad nos non pervenerunt, ut re vera Boeotos cum Antiocho societatem iniisse in ejus libris commemoratum non jam reperiamus, tamen id factum esse ex ipsius his verbis, Thebanorum magistratus ob viam regi venisse eumque comiter salutatum in urbem suam prosecutos esse, apparet et Livius XXXV 50 illud tradidit.

Atque cap. 14. Appianus, quam consilio principum convocato Hannibal, sententiam interrogatus, belli gerendi rationem descripserit, minus accurate quam Livius exponit, sed eodem Polybio usus auctore, quod haec utriusque verba, quae maxime inter se consentientia propono, manifestissime demonstrant. Apud Appianum enim haec legimus:

χρῆ τὸ μὲν ἡμῖν τῶν νεῶν τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας πορθεῖν, τὸ δὲ ἡμῖν ναυλοχεῖν ἐφειδρῆσον ἐς τὰ συμφερόμενα. Livius XXXVI 7: „divisam classem partim Corcyrae in statione habebis, ne transitus Romanis liber ac tutus pateat, partim ad litus Italiae, quod Sardiniam Africamque spectat, trajicies“. — Appianus: αὐτὸν δὲ σὲ τῷ πεζῷ παντὶ προκαθήμενον τῆς Ἑλλάδος, ἀγχοῦ τῆς Ἰταλίας, δόξαν ἐμποιεῖν ἐσβολῆς, καὶ εἰ δύναϊό ποτε, καὶ ἐσβαλεῖν. Liv.: „ipse cum omnibus terrestribus copiis in Bullinum agrum procedes: inde Graeciae praesidebis, et speciem Romanis trajecturum te praebens, et si res poposcerit, trajecturus.“ — App. τὸν σὸν υἱὸν αὐτῷ (Φιλίππῳ) Σέλευκον ἐπιπέμπειν διὰ Θράκης, ἵνα καὶ ὅδε περισπώμενος οἰκειοῖς κακοῖς μηδὲν ἢ τοῖς πολεμίοις χρήσιμος. Liv.: „Seleucus filius tuus Lysimachiae est; qui si eo exercitu, quem secum habet, per Thraciam proxima Macedoniae coeperit depopulari, facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum tuenda avertet.“

Cui Hannibalis consilio, quamvis optimum ex copia rerum omnes intellegent, rex, sive Poeni ductus invidia sive animi innata quadam levitate, non est obsecutus. Nam haec Appianus adjicit: τὸσάδε μὲν ὁ Ἀννίβας εἶπε, καὶ ἦν ἄριστα πάντων. — οἱ δὲ ἄλλοι καὶ αὐτὸς οὐχ ᾔσσαν ὁ βασιλεύς — μεθῆκαν ἅπαντα, πλὴν ὅτι Πολυξενίδας ἐπὶ τὴν στρατιὰν ἐς τὴν Ἀσίαν ἐπέμφθη. Liv.: „Haec ferme Hannibalis oratio fuit, quam laudant magis in praesentia qui aderant, quam rebus ipsis executi sunt: nihil enim eorum factum est, nisi quod ad classem copiasque arcessendas ex Asia Polyxenidam misit.“

Thebanis igitur ad societatem adductis Antiochus in Thessaliam cum omni exercitu profectus est, ibique ad Cynocephalas corpora Macedonum calamitate illa a Romanis accepta caesorum adhuc insepulta sepeliri jussit, quo Macedonum et sibi animos reconciliaret et a Philippo averteret. Qua re iratus Philippus, haud jam dubitans, quid faceret, in Romanorum partes se contulit. Atque Baebius, dux Romanorum, hac societate erectus contra Antiochum, qui Larissam obsidebat, Appium Claudium misit; qui dolo quodam paucitatem hominum, quam secum habebat, in magni exercitus speciem convertens, Antiochum perterritum ab urbis obsidione repulsabit. Quas res Livius cap. 8. et 11., Appianus cap. 16. tradit.

Ex Thessalia autem reversus Chalcide Antiochus hiemem transegit. Qua in urbe cum pulchra quadam virgine, cujus amore captus erat, nuptias fecit et totam hiemem in convivii aliisque voluptatibus traduxit. Quod Appianus cap. 16., Livius cap. 11., Diodorus XXIX 2. narrant. Atque eadem de re Polybii quoque fragmentum Athenaeus servavit, ex quo etiam nomen illius virginis „Euboeam“ comperimus idem, quod Appianus cap. 20. edit.

Quae autem cap. 17 Appianus de Romanorum belli apparatibus, de numero militum, Acilio Glabrione duce missorum, de Philippo Megalopolitano et tribus millibus Syrorum captis narrat, ea ad verba respondent iis, quae apud Livium cap. 14. leguntur. Amyndrum a Philippo fugatum ab Ambraciensibus receptum esse praeter Appianum Liviumque Polybius quoque XXII 12. dicit.

Post has vero calamitates optime sibi suasisse Hannibalem Antiochus intellexit. App.: καὶ τῆς εὐβουλίας Ἀννίβου τότε ἦσθετο, Diodorus cap. 3: τὸν δὲ Ἀννίβαν τὴν ἐναντίαν γνώμην ἐσχηκότα ἐθαύμαζε¹⁷⁾.

¹⁷⁾ Liv. cap. 15: „Hannibalem vero non ut prudentem tantum virum, sed prope vatem omnium, quae tum evenirent, admirari.“

Appiani deinde pugnae ad Thermopylas factae descriptionem, quam cap. 18—19. legimus, praeter leviter quaedam errata multo magis perspicuam, quam in universum similem quidem Livii cap. 18—19., ab aliis jam notatum est.

Quod ad numerum eorum attinet, qui in pugna illa occiderant, haec Appianus cap. 20 tradit: ἀπέθανον δ' ἐν τῇ μάχῃ καὶ τῇ διώξει Ῥωμαίων μὲν ἀμφὶ τοὺς διακοσίους, Ἀντιόχου δὲ σὺν τοῖς ληφθεῖσιν, ἀμφὶ μυρίους, αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς ἀπὸ μὲν τῆς πρώτης τροπῆς μετὰ πεντακοσίων ἰπτέων ἐς Ἑλλάτιαν ἀμεταστρεπὰ διέδραμεν, ἀπὸ δ' Ἐλατείας ἐς Χαλκίδα καὶ ἐς Ἐφεσον etc. Atque Livius Polybio auctore, ut ipse profitetur, eundem militum occisorum numerum affert. Nam haec dicit cap. 19: „nec praeter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit, etiam ex decem millibus militum, quos Polybio auctore trajecisse secum regem in Graeciam scripsimus, exiguus numerus. — Romanorum centum quinquaginta in ipso certamine pugnae, ab incursu Aetolorum se tuentes non plus quinquaginta“. Romanorum igitur omnino ducentos esse trucidatos idem Livius, teste videlicet Polybio, tradit; idemque etiam hac in re cum Appiano consentit, ut regem primo quidem Elatiam fugisse dicat, ab hac urbe Chalcidem et Ephesi demum substitisse, atque navium, quas in Europam rex secum transportaverat, nonnullas magnis oneratas commeatibus a Romanorum classi praefecto, quem Livius Aulum Atilium nominat, captas esse.

In eodem autem capite Appianus Philippo, Macedonum regi, auxilii Romanis praebiti gratia Demetrium filium, quem obsidem Romanis pater dederat, remissum esse narrat: Φίλιππὸν τε τῆς συμμαχίας ἀμειβόμενοι, τὸν νιὸν αὐτοῦ — Δημήτριον, ὀμηρεόντια ἔτι παρὰ σφίσι, ἐπεμψαν. Quod idem Polybius XX 3. tradit: τὸν μὲν νιὸν Δημήτριον ἀπέλυσε (ἢ σύγκλητος) τῆς ὀμηρείας παραχρῆμα, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φόρων ἐπηγγέλαιο παράλυσιν, διαφυλάξαντος αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐνεστώσι καιροῖς. Pecuniae autem Romanis debita postea re vera gratiam a Scipione factam esse Appianus cap. 23. affirmat.

Quae deinde cap. 21. Appianus de M. Acilii Glabronis expeditione in Aetolos narrat, eadem multo sane accuratius exposita apud Livium quoque reperimus; maxime autem haec utriusque de Democrito capto verba comparanda sunt, Appiani: Λαμόκριτὸν τε τὸν στρατηγὸν τῶν Αἰτωλῶν ἐνιαῦθα ὁ Μάνιος ἔλαβε κρυπτόμενον, ὃς Φλαμίνῳ παρὰ τὸν Τίβεριν ἠπέλει στρατοπεδεύειν — et Livii: „traditus inter ceteros princeps Aetolorum Damocritus est, qui principio belli decretum Aetolorum, quo arcessendum Antiochum censuerant, T. Quinctio poscenti responderat in Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent“.

Coracis vero montis, quem Acilium cum exercitu transgressum esse Livius Appianusque tradunt, hoc a Stephano Byzantio ex Polybii libris excerpto mentio fit: Κόραξ ὄρος μεταξὺ Καλλιπόλεως καὶ Ναυπάκτιον (Πολύβιος εἰκοστῷ.)

De numero autem navium Romanorum et pugna navali inter Livium Salinatorem et Polyxenidam, regis classiarium, commissa, cujus initium accuratius Appianus cap. 22. describit, hic quibusdam locis cum Livio paene ad verba congruit, ut Polybium utriusque auctorem fuisse manifestissime appareat. Sic apud Appianum haec legimus: Αἰσιος δ' ἐπὶ τὰς τρεῖς ἐφέρετο πρώτος ὑπ' ὀργῆς τῆ στρατηγίδι νηί, πολὺ προύχων τοῦ στόλου, et apud Livium: „Livius indignatione accensus praetoria nave in hostes tendit“.

Quo magis est illud mirandum, quod Appianus Polyxenidam classem duxisse ducentarum, Livius autem centum navium dicit. Quod erravisse Appianum concedimus,

nisi forte numerus depravatus est. Suo autem hic jure Rhodiorum classem ex viginti septem navibus constitisse dicit. Eundem enim numerum etiam cap. 24. profert, quo septem naves Rhodiorum servatas, reliquas viginti a Polyxenida captas esse narrat. Jam vero Livius XXXVII 11 quinque Rhodias naves et duas Coas effugisse dicit. Qua ex re apparere mihi videtur jam supra Appianum duas Coas naves classi Rhodiorum annumerasse. Quod vero Appianus a Livio abhorrens duas illa pugna navali punicas naves a Syris captas esse narrat et Syrorum inde naves manus ferreas in Romanorum navem praetoriam conjecisse, Appiano magis credendum esse puto, quam Livio, qui alias quoque virtutem Romanorum in majus extollit. Quod hoc quidem loco etiam gravius mihi probat gloriose illud dictum, quo Romanorum virtutem prae Syrorum celebrat: „haud paulo facilius quam ante duae unam, tunc una duas naves expugnavit cepitque“. Huc accedit altera vel major causa, cur duas naves Romanorum captas esse putem. Nam XXXVII 12. praefectum Romanum classi suae duas triremes Mytilenaeas adjunxisse Livius affirmat, totidem, ut mihi videtur, quot amiserat, ut priorem numerum expleret. Jam vero Appianus cap. 22. et Livius XXXVI 42. classem Romanam ex una et octoginta navibus compositam esse dicunt; quo numero uterque duas naves Coas nondum comprehendisse mihi videtur, quod eae haudscioan postea demum classi se adjunxerant Romanae. Quas si adjecimus ipsas octoginta tres naves colligimus, quas Romanos in pugna navali ad Myonnesum habuisse Appianus contendit.

L. deinde Cornelius Scipio, Acilii successor, fratre Publio suadente, ut bello in Aetolos intermisso contra Antiochum ipsum in Asiam proficisceretur, Aetolis ultro petentibus, ut legatos de pace concilianda ad senatum mitterent, permisit, idemque Prusiam, Bithynorum regem literis missis ad Romanorum adduxit societatem. Quae Appianus cap. 23. et Polybius cap. 2., 3., 9. narrant maxime utriusque consentientibus verbis.

Calamitatem vero classis Rhodiorum Appianus cap. 24. eodem modo describit, quo Livius XXXVII 10. et 11.; quorum haec sola ad rem demonstrandam verba proponere satis fuerit, Appiani: *καὶ τῶν νεῶν ἑπτὰ μὲν, αἱ τὸ πῦρ ἔφερον, οὐδενὸς ἀνταῖς διὰ τὴν φλόγα προσιόντος ἔφευγον*, et Livii: „quinque tantum Rhodiae naves cum duabus Cois effugerunt, terrore flammae micantis via sibi inter confertas naves facta“. Atque hac una in re Appianus Livio repugnat, quod quem hic praefectum Rhodiorum Pausistratum dicit, eundem Appianus Pausimachum nominat. Polybii autem Suidas nobis tradidit fragmentum, quo quomodo Pausistratus sive Pausimachus — quid enim rectius sit, dubium puto — naves ad incendium praeparaverit, describitur.

Cap. 25. hac una in re Appianum Livio obloqui video. Dicit Nicandrum magnam Romanis praedae partem eripuisse, quam rem ab Andronico Macedone gestam esse Livius testatur.

At cap. 26. Appianus res a Diophane Megalopolitano ad Pergamum urbem a Syris obsessam prospere et fortiter gestas narrat et easdem Livius cap. 20. De numero autem militum, quibus Diophanes praecerat, hoc Polybius dicit XXI 7: *ἑξαπέστειλαν (Ἀχαιοί) πεζοὺς μὲν χιλίους, ἵππεις δὲ ἑκατόν, ὧν ἠγείτο Διοφάνης ὁ Μεγαλοπολίτης*, et Appianus: *ἦγον δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν Εὐμενεὶ σύμμαχοι χίλιοι πεζοὶ καὶ ἵππεις, ἑκατόν ἐπίλεκτοι, ὧν Διοφάνης ὁ στρατηγός*.

Deinde cap. 27. Appianus de navali pugna ad Myonnesum agit; atque omnem numerum navium Romanorum fuisse octoginta trium dicit, ex quibus Rhodiorum viginti

quinque, Syrorum autem nonaginta naves pugnasse. Cui repugnat Livius cap. 30., qui Romanos classem octoginta navium habuisse affirmat, ex iis Rhodiorum fuisse duas et viginti, a Syris denique in aciem undenonaginta productas esse. Qua de re Livio magis quam Appiano credendum esse Nissenius (p. 191) censet. At mihi contra ea videtur, his de causis: Ex calamitate illa a Polyxenida accepta, quam Livius cap. 10. et 11. descripsit, quinque naves Rhodiae effugerunt (praeter duas Coas). Ad classem aut reficiendam a Rhodiis primum quidem decem naves, mox alias decem missas esse idem cap. 12. dicit, quod Appianus quoque cap. 25. testatur. Itaque ex Livii ipsius supra dictis Rhodiorum naves quinque et viginti ideoque Romanorum omnes octoginta tres colligere licet. Nam alias postea naves ab hostibus captas esse nec Livius nec Appianus commemorat. Ad falsos autem numeros delapsus esse videtur Livius transversa hac computatione. Numeri enim prioris unius et octoginta navium memor, unam illam, quam falso sane in prima pugna a Syris captam esse dicit — erant enim duae — ab omni numero deducit, et sua sponte a Polybio abhorrens temereque sibi ipsi repugnans Rhodiorum classem tribus navibus minorem esse voluit, cum non respiciens duas illas naves Coas, nec duas Mytilenaeas triremes, quas ipse Livium omni classi adjecisse affirmat, nullo modo summam octoginta trium navium conficere posset.

Quod denique ad numerum navium Syrorum attinet, Livius cap. 11. Polyxenidam, septuaginta naves habuisse tectas, in pugna autem illa contra Pausimachum commissa viginti eum cepisse Appianus dicit; quod Livius ipse plane confirmare videtur, cum Rhodios totidem novas misisse tradat. Quas viginti captas si suae classi, quod verisimile est, Polyxenidas adjecit, eum omnino nonaginta habuisse apparet¹⁸).

Quae cum ita sint, etiam navium a Romanis captarum numerum recte ab Appiano editum esse existimo. Nam Livius ad Romanorum virtutem augendam undetriginta navibus, quas omnino perdidisse Syros et tredecim, quas in his captas esse a Romanis Appianus, Polybio nimirum auctore, dicit, computatis ad duas et quadraginta hostium amissas naves pervenit. Ceterum pugnae navalis descriptio apud Livium Appianumque parvis quibusdam differentiis simillima, utrumque ejusdem Polybii libros secutum esse demonstrat. Nomen autem Rhodiarum navium praefecti, quem Appianus Eudorum, Polybius Eudemum, Livius Eudamum nominat, in Appiani libris depravatum esse a librariis jam Schweighauserus suspicatus est.

Quam deinde male ipse sibi consuluerit Antiochus ea clade accepta Appianus cap. 28., Livius cap. 31., Diodorus XXIX 5. consentientes inter se exponunt.

Nuntio autem allato exercitum Romanum in Asiam trajecisse Antiochus Heracliden Byzantium ad Scipiones misit pacem reconciliaturum. Atque tres fuere condiciones, quas legatus ille regius Scipionibus offerret. Primam hanc dicit Polybius XXI 10: *ὅτι παραχωρεῖ τῆς τε τῶν Λαμψακηνῶν καὶ Συρωναίων, ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, ἐξ ὧν ὁ πόλεμος ἔλαβε τὰς ἀρχάς*, et Appianus cap. 29: *Σύρωνα τε καὶ Ἀλεξανδρείαν αὐτοῖς διδούσ τὴν ἐπὶ Γρανίκῳ καὶ Λάμψακον, δι' ἧς ἤρξεν αὐτοῖς ὁ πόλεμος*.

Alteram vero hanc fuisse Polybius testatur: *ὁμοίως δὲ καὶ τινὰς ἐτέρας ὑφαιρεῖσθαι βούλωνται τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τὰ κείνων ἤρηνται κατὰ τὸν ἐνεσιῶτα πόλεμον*, et Appianus: *ἐνετέλλετο δὲ, εἰ δέοι, καὶ τῶν Ἰάδων πόλεων δοῦναι καὶ τῶν Αἰολίδων ὅσαι τὰ Ῥωμαίων ἐν τῷδε τῷ ἀγῶνι εἴλοντο*.

¹⁸) Eumenes cum classe sua domum dimissus (Liv. cap. 22.) huic pugnae non interfuit.

Tertiam denique ita Polybius exprōnit: *πρὸς δὲ τοῦτοις ὅτι τὴν ἡμίσειαν δώσει τῆς γεγενημένης σφίσι δαπάνης εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν διαφορὰν, et Appianus: καὶ τὸ ἥμισυ τῆς δαπάνης τοῦδε τοῦ πολέμου.*

Atque Polybius haec adjicit: *ταύτας μὲν ὅν ὁ πεμπόμενος εἶχε τὰς ἐντολάς πρὸς τὴν κατὰ κοινὸν ἐντευξίν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν Πόπλιον ἑτέρας.* Quibuscum maxime contentiunt haec ab Appiano dicta: *ταῦτα μὲν εἶχεν ἐς τὸ φανερόν λέγειν ὁ Ἡρακλείδης, ἰδίᾳ δὲ πρὸς Πούπλιον Σκιπίωνα ἔφερε e. q. s.*

Ac privatim Scipioni filium, quem ceperat, sine pretio se remissurum et magnam vim auri supra daturum promisisse regem Polybius cap. 12. dicit atque idem Appianus, qui hunc Scipionis filium a rege captum postea Carthaginem diruisse adjiciens vehementer errat.

Ad eas autem condiciones publice oblatas Romanorum duces responderunt, si pacem rex habere vellet, omnem, quae in eo bello facta esset, impensam praestaret et tota cis Taurum Asia cederet. Et privatim P. Scipio Heraclidae, si antequam exercitus Romanus in Asiam trajecisset, rex illas condiciones proposuisset, Romanos eas accepturos fuisse dixit, nunc esse respuendas. Ceterum magnam se gratiam regi habiturum, si quod de filio remittendo promitteret, praestitisset. Quibus omnibus de rebus mirabili quodam modo Appianus Polybio se applicavit; atque etiam eodem, quo Polybius, Scipionem hoc usum esse quasi proverbio tradidit: *καὶ τὸν χαλιῶν ἐνθέντας καὶ ἐπὶ τῷ χαλιῶ τὸν ἵππον ἀναβάνας* — Polyb: *προδεξάμενος οὐ μόνον τὸν χαλιῶν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναβάτην¹⁹⁾.*

Sed Antiochus condicionibus illis Romanorum ut gravioribus repudiatis bellum persequi constituit. Nam ita secum reputasse eum Polybius dicit: *Ἀντίοχος δὲ νομίσας οὐδὲν ἂν βαρύτερον αὐτῷ γενέσθαι πρόσταγμα τῶν νῦν ἐπιτακτομένων, εἰ λειψθεῖη μαχόμενος, τῆς μὲν περὶ τὰς διαλύσεις ἀσχολίας ἀπέστη, et Appianus cap. 30: ὁ δ' Ἀντίοχος οἰήθεῖς τῶνδε τῶν ἐπιταγμάτων πλεον οὐδὲν αὐτοῦ τὸν πόλεμον ἀφαιρήσεσθαι etc.*

De pugna autem ad Magnesiam facta nihil jam dictum in Polybii libris reperimus. Quo in proelio describendo Livium Appianumque Polybium esse secutos ratio ipsa narranti, utriusque consimilis et magna ex parte tere eadem ostendit. Quod quo facilius intellegatur, haec singula comparare sufficit. De Romanorum enim elephantis haec dicit Appianus: *τῶν δ' ἐλεφάντων, οὓς εἶχεν ἐκ Αἰβύνης, οὐδένα νομίζων ἔσεσθαι χρήσιμον, ὀλιγοτέρων τε ὄντων καὶ βραχυτέρων οἷα Αἰβύων (δεδίασι δ' οἱ μικρότεροι τοὺς μείζονας), ἔστησεν ὀπίσω πάντας, et Livius cap. 29: „sedecim elephantos post triarios in subsidio locaverunt. Nam praeterquam quod multitudinem regionum elephantorum sustinere non videbantur posse, ne pari quidem numero Indicis Africi resistunt, sive quia magnitudine — longe enim illi praestant — sive robore animorum vincuntur.“*

Phalangis autem Syrorum, quae Macedonica dicebatur, his verbis Appianus mentionem facit cap. 32: *ταύτων τὸ κράτιστον ἦν ἡ γάλαξ ἢ Μακεδόνων, ἄνδρες ἑξακισχίλιοι καὶ μύριοι, ἐς τὸν Ἀλεξάνδρον καὶ Φιλίππον τρόπον ἔτι κοσμούμενοι ἴσθη δ' αὐτοὺς ἐν μέσῳ, διελοῦν ἀνὰ χιλίους καὶ ἑξακοσίους ἐς δέκα μέρη, et Livius cap. 40: „decem et sex milia peditum more Macedonum armati fuere, qui phalangitae appellabantur. Haec media acies fuit, in fronte in decem partes divisa, — hoc roboris in regiis copiis erat.“*

¹⁹⁾ Liv. cap. 36: „et non solum frenis sed etiam iugo accepto“.

At quae intersunt inter Livii dicta et Appiani de acie Syrorum maximeque Romanorum, de pugnae ipsius successu, de Minnione, quem Appianus Mendim appellat, et pauca quaedam leviaeque de numero pugnantium et occisorum fortasse secuta sunt ea ex re, quod Livius praeter Polybii etiam aliorum et Romanorum libris usus est; quod idem fecisse Appianum nullo modo probari possit.

Condiciones denique pacis, quam Romani post illam Antiochi cladem cum rege fecerunt, paucis absolvere licet, praesertim cum a Nissenio (p. 207—9) jam optime de iis disputatum sit. Nam nihil omnino nisi in hoc uno, quod Romanos Antiochum omnes praeter duodecim, Polybius autem praeter decem, navibus tradere jussisse dicit, Appianus in illis condicionibus exponendis a Polybii auctoritate discedit.

B. Fahland.

Schulnachrichten.

I. Verfügungen des Königl. Provinzial-Schulcollegiums.

1871. 24. August: Se. Excellenz der Herr Minister gestattet eine freiere Verwendung der beiden für den naturgeschichtlichen Unterricht in Tertia angeordneten Stunden, wenn dieser naturgeschichtliche Unterricht momentan nicht erteilt werden kann.
4. October: Die Anträge wegen Aufnahme in die Wittwenkasse müssen im März oder September eingereicht werden.
10. November: Bei der Aufnahme von Schülern ist ein Impfschein zu fordern.
7. November: Reglement, betreffend die die Berechtigung zur Fähnrichs-Prüfung Nachsuchenden.

II. Lehrmittel.

Durch das Königl. Schulcollegium wird für die Bibliothek Lagarde Genesis graece mit Anmerkungen zur griechischen Uebersetzung der Proverbien übersandt.

Von dem Herrn Verfasser empfing die Bibliothek: Von Reibnitz Worte eines Psychologen.

Von den Söhnen des verstorbenen Generalsuperintendenten Ribbeck die als Manuscript gedruckten Erinnerungen an ihren Vater.

Für diese Geschenke spreche ich hierdurch ehrerbietigsten Dank aus.

III. Lehrverfassung.

Die Lehrbücher sind dieselben geblieben.

In Prima sind gelesen: Horaz Oden Buch 1—4, Cic. Brutus und de Orat. III, der erste Teil der Germania des Tacitus und der Anfang der Annalen, Hom. Ilias 1—12, Plato's Gorgias und Gastmahl, so wie der Anfang der Republik, Soph. Oedipus u. Antigone; in Secunda: Cic. de imp. Pomp. und Rosc. Anmerk., Verg. Aen. V, VI, Livius XXIV ff., die 2. Hälfte der Odyssee und Xen. Hell. I, II; in Unter-Tertia: Caes. B. G. I—IV, in Ober-Tertia Caes. B. G. V—VII; in beiden Klassen Abschnitte aus Ovid und Xen. Anab.

Am Zeichnen haben aus den 4 oberen Klassen im Sommer 16, im Winter 7 Schüler Teil genommen.

IV. Zur Chronik des Gymnasiums.

Im Lehrer-Collegium haben keine Veränderungen stattgefunden.

Am 29. August 1871 fand unter dem Vorsitz des Königl. Provinzial-Schulraths Herrn Dr. Wehrmann eine Maturitäts-Prüfung statt, bei welcher für reif erklärt wurden:

1. Emil August Franz Sell aus Greiffenberg, Sohn eines Bäckermeisters, 19 Jahre alt.
2. Paul Wilhelm Wölfert aus Regenwalde, Sohn eines Zimmermeisters zu Regenwalde, 19 Jahre alt.
3. Emil Ernst Louis Bürger aus Neukirchen, Sohn des Predigers Herrn Bürger zu Neukirchen, 19 Jahre alt.

Von diesen studiren Wölfert und Bürger Philologie; Sell hat wegen seines Gesundheitszustandes noch nicht die Universität beziehen können.

Die Aufgaben bei dieser Prüfung waren:

1. Quomodo factum sit, ut apud Romanos eloquentia tanto studio coleretur.
2. Wodurch ist es Friedrich dem Groszen möglich geworden, 7 Jahre lang einer weit überlegenen Macht Widerstand zu leisten?
3. a) A reist von einem Orte ab und macht am 1. Tage 2 Meilen, am 2. Tage $2\frac{1}{2}$ Meilen und so jeden folgenden Tag $\frac{1}{2}$ Meile mehr; 9 Tage später reist B von demselben Orte aus ihm nach, und macht jeden Tag $13\frac{3}{4}$ Meilen. Wann holt B den A ein?
b) Aus der Summe der Seiten eines gleichschenkligen Dreiecks = 4 m² und der Höhe zur Basis = 2 m. n die Seiten und den Flächeninhalt zu berechnen.
c) Ein gleichschenkliges Dreieck aus dem Basiswinkel α und der Summe der beiden Höhen = 5 zu berechnen.
d) Ein Dreieck zu construiren, wenn gegeben ist der Umfang, sowie die Höhe und der Gegenwinkel zu einer Seite.

Am 28. Februar 1872 fand unter dem gleichen Vorsitz eine zweite Maturitäts-Prüfung statt, bei welcher für reif erklärt wurden:

1. Wilhelm Richard Ferdinand Krüger aus Tonnebuhr, Sohn eines verstorbenen Gutsbesitzers zu Tonnebuhr, $21\frac{1}{2}$ Jahre alt.
2. Ferdinand Albert Rudolf Wolff aus Koldemanz, Sohn eines Gutsadministrators zu Rensin, $20\frac{1}{2}$ Jahre alt.

3. Gustav Emil Gotthard Wendler aus Kloetzin, Sohn eines verstorbenen Gutsbesitzers zu Kloetzin, $20\frac{1}{2}$ Jahre alt.

4. August Ferdinand Wilhelm Stolz aus Greifenberg, Sohn eines hiesigen Schuhmachermeisters, $19\frac{1}{4}$ Jahre alt.

5. Karl August Heinrich Hell aus Hammermühl, Sohn eines verstorbenen Gutsbesitzers zu Hammermühl, $18\frac{1}{4}$ Jahre alt.

6. Karl Julius Eduard Zastrow aus Zimmerhausen, Sohn eines verstorbenen Bauerhofsbesitzers zu Zimmerhausen, $21\frac{1}{2}$ Jahre alt.

7. Karl Otto Paul Gloxin aus Koldemanz, Sohn des Rittergutsbesitzers Herrn Gloxin zu Koldemanz, 19 Jahre alt.

8. Friedrich Emil Robert Bückling aus Polzin, Sohn eines verstorbenen Apothekers zu Coeslin, 22 Jahre alt.

Von obigen Abiturienten konnten zwei, Krüger und Wendler, von der mündlichen Prüfung dispensirt werden. Von diesen wird Krüger Philologie, Bückling Medicin studiren, Hell in die Armee eintreten; das Studium oder die anderweitige Laufbahn der Uebrigen ist noch nicht bestimmt anzugeben.

Die Aufgaben für die schriftliche Prüfung waren folgende:

1. Scipio Africanus major an minor reipublicae Romanae majora officia praestiterit?
2. Woraus erklärt sich das schnelle Anwachsen der päpstlichen Gewalt im 11. und 12. Jh.?
3. a) Zwei Röhren füllen zusammen einen Behälter. Hätte die erste denselben allein füllen sollen, so hätte sie 48 Stunden mehr gebraucht; die zweite allein würde nur 12 Stunden mehr gebraucht haben. In welcher Zeit füllen beide Röhren zusammen den Behälter?
- b) Bei einem rechtwinkligen Dreieck ist die Summe der beiden Katheten um 2 d grösser als die Hypotenuse, und der Umfang des Dreiecks = 2 . s. Wie gross sind die Seiten und der Flächeninhalt?
- c) Ein Dreieck zu construiren, von welchem eine Seite, die Transversale zu einer 2. Seite und das Verhältnisz dieser Seite zu ihrer Höhe gegeben ist.
- d) Die Höhe eines graden Cylinders und graden Kegels ist = h. Wie gross ist die Oberfläche und das Volumen des Cylinders, wenn die Grundflächen beider Körper gleich sind, und der Mantel des Cylinders gleich der Oberfläche des Kegels ist?

Das Gymnasium feierte auch in diesem Jahre den 15. October, den Geburtstag Sr. Hochseligen Majestät und den eigenen Stiftungstag. Der Director hielt die Festrede, in der er auf die vorbereitende Tätigkeit des verewigten teuren Königs hinwies und dies als die eigentliche Idee Seines Lebens darlegte, und hiervon zu einer kurzen Entwicklung des aristotelischen Begriffes der Eudämonie überging, welche als eine *ἐνέργεια μετ' ἀρετῆς* jeder strebende und edlere Mensch nicht aus den Augen verlieren dürfe. An diese Stiftungsfeier schloz sich die Verteilung der Prämien aus dem Hahn'schen Legate, welche der Director Namens des Curatoriums der Hahnschen Stiftung in einer lateinischen Rede vollzog. Es empfangen

der Primaner Wangerin den Horaz von Lehrs,
 der Obersecundaner Wendt Stolls Bilder altgriechischen Lebens,
 der Obersecundaner Wetzels Sophokles übersetzt von Donner,
 der Obertertianer Bublitz Uhlands sämtliche poetische Werke,
 der Untertertianer Schneidewendt Hertzbergs der Zug der 10,000 Griechen.

Der Gymnasialchor trug am 13. Februar unter Leitung des Gymnasiallehrers Herrn Todt die Glocke von Romberg vor. Die Solopartien hatten Fräulein Helene Todt und die Primaner Timm und Hoppe und der Ober-Tertianer Pentschke übernommen.

Im Laufe des verflossenen Jahres haben die Lehrer der Anstalt nebst ihren Familien und die confirmirten Schüler aus den Händen des Herrn Superintendenten Henckel zwei Mal das heilige Abendmahl empfangen.

Im Uebrigen ist der Verlauf dieses Jahres ein gleichmäßiger und stiller für uns gewesen. Wir danken Gott, dasz er schwere Krankheit und Tod von uns und unseren Schülern gnädig abgewehrt hat.

Die Festrede am bevorstehenden Geburtstage Sr. Majestät des Kaiser-Königs wird der Herr College Panse halten. Die Feier beginnt am 22. März um 11 $\frac{1}{2}$ Uhr.

V. Frequenz des Gymnasiums.

Sommer 1871.		Winter 18 $\frac{1}{2}$.	
Prima	22 Schüler.	Prima	32 Schüler.
Secunda	48 „	Secunda	39 „
Ober-Tertia	31 „	Ober-Tertia	28 „
Unter-Tertia	29 „	Unter-Tertia	35 „
Quarta	40 „	Quarta	33 „
Quinta	22 „	Quinta	27 „
Sexta	27 „	Sexta	26 „
Summa	219 Schüler.	Summa	220 Schüler.
Vorschule	21 „	Vorschule	19 „

VI. Prüfung der Klassen und Redeactus.

Am 25. und 26. März werden von 8 Uhr ab Vormittags folgende Klassen auftreten:

Montag:

Prima: Latein (loci), der Director.
Mathematik, Herr Dietrich.

Secunda: Geschichte, Herr Prof. Riemann.
Griechisch, Herr Dr. Günther.

Ober-Tertia: Latein, Herr Dr. Günther.
Geographie, Herr Koennecke.

Unter-Tertia: Griechisch, Herr Dr. Domke.
Ovid, Herr Panse.

Dienstag:

Sexta: Religion, Herr Koennecke.
Latein, Herr Todt.

Quinta: Latein, Herr Dr. Fahland.
Französisch, Herr Dr. Schmidt.

Quarta: Latein, Herr Panse.
Geschichte, Herr Dr. Schmidt.

Vorschule: Deutsch und Rechnen, Herr Beister.

Ich kann die Bitte nicht zurückhalten, dass diesen Prüfungen ein größeres Interesse zu Teil werden möge, als sie sich, namentlich in den letzten Jahren, dessen zu erfreuen gehabt haben.

Montags Nachmittags von 3 Uhr ab: Redeactus.

Es werden hierbei vortragen:

- aus Secunda: Töpfer: Der Zürchersee, von Klopstock;
Cleve: Zueignung, von Goethe;
Hofmann: Das Siegesfest, von Schiller;
- aus Obertertia: Busch: Wallenstein vor Stralsund, von Günther;
von Thadden: Die Kaiserwahl, von Uhland;
Pentschke: Der Arbeitslohn, von Giesebrecht;
- aus Untertertia: von Kameke: Die Werbung, von Lenau;
Schneidewendt: Muttersprache, von Schenkendorf;
Kemp: Der Tod des Petrus, von Kinkel;
- aus Quarta: Herzberg: Des Sängers Fluch, von Uhland;
Grawitz: Die Einladung, von Knapp;
Strecker: Der Stieglitz, von Kind;
Leyser: Wickler, von Wolfgang Müller;
- aus Quinta: Alexander von Bülow: Die rebellische Musik, von F. Förster;
Walter Blumenthal: Täu, Di will ik betahlen, von F. Reuter;
Henning: Nebo, von F. Freiligrath;
- aus Sexta: Andrasch: Der Schenk von Limburg, von Uhland;
Plate: Die Kaiserin Edilha, von Grappe;
Dietrich: Graf Richard ohne Furcht, von Uhland;
Strecker: Feldmarschall Derfflinger, von Schwan;
- aus der Vorbereitungs-Klasse: Voigt: Des kleinen Volkes Ueberfahrt, von Kopisch;
Bock: Der Tanzbär, von Gellert;
Weiss: Die Bilderbude, von R. Reinicke.

Ausserdem werden mit selbstgefertigten Reden folgende Ober-Primaner auftreten:

- Krüger: Walther von der Vogelweide, ein Verfechter der Reformation.
Wendler: Wodurch hat Friedrich der Grosse trotz seiner Abneigung gegen die deutsche Literatur dieselbe mächtig gefördert?
Wangerin: Die Begeisterung siegt immer über den, der nicht begeistert ist. Fichte.
Campe: quid amicitias coniungat et firmet.

Zwischen diesen Vorträgen wird der Gymnasial-Chor unter Leitung unseres Collegen, des Gymnasial-Lehrers Herrn Todt, mehrere Gesangsstücke vortragen.
Am Schlusz dieses Actus wird der Director die Abiturienten entlassen.

Schlusz des Schuljahrs mit Censur und Promotion: Dienstag 11 $\frac{1}{2}$ Uhr.

Das neue Schuljahr beginnt Dienstag, 9. April, um 8 Uhr mit einer Schulversammlung.

Einheimische Schüler bitte ich mir Sonnabend, 6. April, von 8 Uhr ab, anzumelden. Behufs der Prüfung auswärtiger Schüler bin ich Montag, 8. April, Vor- und Nachmittags zu sprechen.

Dr. Campe,
Gymnasial - Director.

Verteilung der Lehrstunden im Schuljahre 1871/72.

Lehrer.	Ord.	I.	II.	III a.	III b.	IV.	V.	VI.	Im Ganzen.
Dr. Gampe, Director.	I.	Latin 8 Griechisch 6			Geographie 2				16
Prof. Riemann, Prorector.	II.	Deutsch 3 Geschichte 3	Latin 10 Geschichte 3						19
Diétrich, Connector.		Mathematik 4 Physik 2	Mathematik 4 Physik 1	Mathematik 3	Mathematik 3	Mathematik 3			20
Dr. Günther, Subrector.	III a.		Griechisch 6	Deutsch 2 Latin 8 Griechisch 6					22
Dr. Domke, 1. ord. Lehrer.	III b.	Französisch 2 Englisch 2	Französisch 2		Religion Latin Griechisch 2 8 6				22
Dr. Schmidt, 2. ord. Lehrer.			Englisch 2	Französisch 3		Französisch 2 Geschichte 3	Französisch 3 Geographie 2	Deutsch 4 Geographie 2	21
Koennecke, 3. ord. Lehrer.		Religion 2 Hebräisch 2	Religion 2 Hebräisch 2 Deutsch 2	Religion 2 Gesch. Geogr. 4	Deutsch 2 Geschichte 2		Religion 3		23
Panse, 4. ord. Lehrer.	IV.			Ovid 2	Ovid 2 Französisch 3	Deutsch 2 Latin 10		Rechnen 4	23
Todt, Gymn.-Lehrer.	VI.	Chor					Zeichnen 3	Rechnen Latin 10 3 6 3	26
Dr. Faland, Collaborator.	V.					Griechisch 6 Religion 2	Deutsch 3 Latin 10 2		23
Beister, Lehrer der Vorsch.							Nat. Beschr. 2	Nat. Beschr. 2	4